

del barri. D'altra banda, la pràctica lingüística és un dels elements del territori, de l'«espacialització». Assenyalava que a la Catalunya del Nord s'ha perdut l'espai i que de fet hi ha una clara «desterritorialització».

G.P.

SESSIÓ A CÀRREC DE MODEST REIXACH SOBRE «ALGUNES CONSIDERACIONS DEL CENS LINGÜÍSTIC DE 1975» (JUNY DE 1984)

Després de realitzar l'anàlisi del cens lingüístic de 1975 oferim algunes reflexions relatives tant als resultats globals del cens com a aquest procediment d'obtenció de dades sociolingüístiques i les seves limitacions.

1. ELS CENSOS. CATALUNYA NECESSITA CENSOS LINGÜÍSTICS PERIÒDICS

Malgrat les seves insuficiències i, diguem-ho clar, deficiències, el cens lingüístic de 1975 té un interès innegable. És el punt de partida de la sèrie de censos periòdics que, almenys durant alguns decennis, necessita Catalunya per tal de poder conèixer i avaluar la situació i evolució lingüístiques. Fem aquesta afirmació tot i coneixent les nombroses limitacions de tot cens tant general com de llengua. Els pròxims censos lingüístics de Catalunya haurien de tenir un contingut constant bàsic que fornís dades diacròniques elementals i comparables. La presència a cada cens d'una mateixa temàtica bàsica no és pas incompatible amb la inclusió d'altres qüestions, no tan primàries o elementals com les constants, qüestions que podrien variar d'un cens a l'altre, si calgués.

Cal millorar l'organització i metodologia dels censos

La realització periòdica de censos lingüístics exigeix una metodologia apropiada i rigorosa que corregeixi, fins allà on sigui possible, les insuficiències dels censos realitzats fins ara: teòriques, temàtiques, tècniques, burocràtiques... que de tot hi ha hagut. El 1986 Catalunya hauria d'estar en condicions de realitzar un cens lingüístic molt més rigorós que els dos anteriors, els quals han patit un seguit de falles de plantejament, de realització i d'elaboració posterior que, per comprensibles que siguin en el seu context polític, institucional, administratiu i econòmic, no ens podem permetre en endavant.

Les principals d'aquestes deficiències han estat, al nostre parer, les següents: manca de claredat i precisió en la formulació conceptual i literal de les qüestions; preguntes que comporten respostes excessivament subjectives i fetes en llenguatge binari que no admet matisacions; manca de poder de coordinació dels responsables tècnics dels cens respecte a les institucions i persones que intervenen en la seva realització; absència d'un pla únic d'aplec i processament de dades; retard i lentitud en l'explotació global d'arxius parcials a causa de la seva dispersió i heterogeneïtat; excessives arbitrarietats en cadascuna de les fases... El cens de 1975 presenta, a més a més, alguns defectes que ja foren esmenats en el de 1981: reducció al territori de la província de Barcelona, manca d'informació sobre data i lloc d'arribada a Catalunya de tots aquells que no hi eren nascuts, gravíssimes deficiències d'algunes dades referents a la ciutat de Barcelona... Per contra, el cens de 1981

només s'ocupa de la comprensió del català, mentre que el de 1975 contenia una temàtica més àmplia.

Les millores que calen no es refereixen només al plantejament i aplec de dades dels censos lingüístics, sinó també a la seva explotació. Calen, d'una banda, programes estàndard per processar i analitzar les dades bàsiques i constants, amb la qual cosa s'acceleraria i s'abaratiria bona part del procés d'explotació. Però també seria d'una gran utilitat poder disposar de tècniques estadístiques de síntesi, adequades als fenòmens més rellevants de la situació sociolingüística catalana. Caldria, per exemple, disposar d'índexs i coeficients integradors de les principals variables d'anàlisi utilitzades, índex de catalanització o no-catalanització d'una comunitat, de distància entre comprensió i usos, coeficients de catalanització dels immigrants d'expressió originària no catalana. És veritat que aquests índex i coeficients solen pagar un cert tribut a l'arbitrarietat, però això no els lleva pas tota la seva utilitat. Són tècniques d'integrar matemàticament la situació i evolució de fenòmens col·lectius complexos. Si hi ha índexs econòmics, demogràfics, laborals... per què no n'hem d'inventar i utilitzar d'altres adaptats a les nostres coordenades lingüístiques?

Anar més enllà dels censos

Remarquem finalment i emfàticament la conveniència d'anar molt més enllà dels censos en l'estudi de la situació i evolució socials de la llengua catalana. Calen moltes altres investigacions globals i sectorials de temàtica sociolingüística no abordada pels censos. Actituds i comportaments lingüístics de les diferents capes socials de la població i en les diverses àrees d'activitat i convivència; evolució dels coneixements lingüístics de la població autòctona i immigrada a partir de metodologies més objectives que subjectives; ús real que es fa del català oral i escrit a nivell individual, familiar, social, empresarial, institucional; conflictes latents i patents que es puguin detectar ací i allà; resultats de les accions i campanyes institucionals d'ensenyament i normalització del català; processos d'integració lingüística i cultural dels immigrants... Heus ací alguns exemples només del cos de recerca sociolingüística que necessita el país, recerca que no es podrà realitzar sense el concurs d'aportacions teòriques que forneixin línies d'investigació, hipòtesis de treball i principis d'anàlisi i interpretació. No ens sabem estar de creure que Catalunya i els altres països catalans es troben en bones condicions objectives per aportar quelcom d'interessant a la recerca sociolingüística, tant teòrica com aplicada, car, d'una banda, constitueixen en si mateixos casos diferents i apassionants per als sociòlegs, psicòlegs socials i antropòlegs de la llengua i, per altra, comencen ja a comptar amb una considerable base humana i científica de capacitat de recerca sociolingüística.

Un cens, per ben fet que sigui, difícilment podrà informar de certs aspectes primordials per a fer-se un judici sobre la situació social de la llengua. Els aspectes qualitius lingüístics solen restar al marge dels recomptes censals. No convé, però, oblidar-los quan es vol procedir a un diagnòstic de situació. La correcció, la riquesa de vocabulari, la fonètica, la morfologia, el grau de presència pública, d'utilització oral i escrita en les relacions organitzades i institucionals privades i públiques... són punts que no apareixen mai en un cens lingüístic. I, no obstant això, no podem perdre de vista que la llengua es pot trobar sotmesa a una degradació qualitativa progressiva malgrat un procés de normalització i expansió o, fins i tot, a causa d'ell.

El cens és un instrument força precari, bé que útil, per a l'anàlisi sociolingüística. Cal tenir consciència d'aquest fet a l'hora d'avaluar-ne els resultats i de planificar les investigacions que caldria emprendre per tal de poder seguir de prop el procés de recuperació i d'incidir-hi estratègicament per mitjà d'una política adequada i eficaç.

2. ALGUNES CARACTERÍSTIQUES DE LA SITUACIÓ SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA

Grans desigualtats geogràfiques

Tant a escala comarcal com, sobretot, municipal i veïnal, existeixen grans desnivells en el coneixement i ús del català. El territori de la demarcació provincial de Barcelona presenta quatre grans zones clarament dibuixades, cada una de les quals inclou diverses comarques. La primera, perifèrica, comprèn les comarques d'Osona, Berguedà, Alt Penedès, Bages i Anoia, en totes les quals hi ha més d'un 65% de la població general que sap parlar català. A aquesta zona, hi resideix el 9,7% de la població de la província i l'11,6% de catalanoentenedors, el 13,8% dels que saben parlar el català i el 15,8% dels que el parlen en família, de tota la província.

Una segona zona comprèn tres comarques en les quals d'un 50 a 65% de la població sap parlar català. Són les comarques del Maresme, Garraf i Vallès Oriental, que contenen el 10,9% de la població provincial i l'11,5%, el 12,3% i el 13% de catalanoentenedors, dels que saben parlar català i el parlen habitualment en família respectivament, de tots els que hi ha a la província.

La tercera zona és la més deficitària en el coneixement i ús del català. Els qui saben parlar aquesta llengua no arriben al 50% de la població general. La componen les comarques del Vallès Occidental, Baix Llobregat i Barcelonès (sense la ciutat de Barcelona), que contenen el 39,5% de la població provincial i només el 32,2% de catalanoentenedors, el 28,2% dels qui saben parlar català i el 26,4% dels qui el parlen habitualment en família de tota la província.

Resta finalment la ciutat de Barcelona que conté el 39,7% de tota la població provincial i el 44,5% de tots els catalanoentenedors, el 45,4% dels qui el saben parlar i el 44,7 de tots els qui el parlen habitualment en família. A Barcelona, ben diferentment de l'extraradi immediat, sap parlar català el 61% de la població, percentatge que permet incloure aquesta ciutat entre les comarques que configuren la segona zona de les descrites ara mateix.

Resumint aquestes xifres, resulta la taula de la pàgina següent.

El pes decisiu de la immigració

És evident, després de l'anàlisi realitzada al llarg de l'estudi, que la situació sociolingüística catalana actual, en els termes en què intenten conèixer-la els censos de 1975 i 1981, depèn fonamentalment de la immigració.

Intentar esbrinar els aspectes quantitius de la situació primària de la llengua catalana equival a passar revista a la situació lingüística dels immigrants i dels seus cònjuges i descendents. Quantitativament i demogràficament el principal problema rau aquí. Les variables d'instrucció, professió i fins i tot edat i lloc de residència es mostren enormement dependents de la d'origen. En darrer terme, sempre anem a parar en línies generals al contingent d'immigrants que comprèn cadascuna

ZONES EN QUÈ ES DIVIDEIX LA PROVÍNCIA DE BARCELONA SEGONS EL CONEIXEMENT DEL CATALÀ
DEL CONJUNT DE LA POBLACIÓ, 1975

	1 població	2 catalano- entene- dors.	3 saben parlar català	4 el parlen habitualment en família
Zona 1: Comarques amb més d'un 65% de població que sap parlar català (Osona, 83%, Berguedà, 81%, l'Alt Penedès, 76%, el Bages, 72%, l'Anoia, 67%)	9,7	11,6	13,8	15,8
Zona 2: Comarques amb 50 a 65% d'habitants que saben parlar català (el Maresme, 63%, Barcelona-ciutat, 61%, Garraf, 57%, el Vallès Oriental, 55%)	50,6	56,0	57,7	57,7
Zona 3: Comarques amb menys de 50% d'habitants que saben parlar català (Vallès Oc., 47%, Baix Llobregat, 36%, Barcelonès sense Barna, 31%)	39,5	32,2	28,2	26,4
Total província de Barna.	100	100	100	100

1 % de població de cada zona sobre el total de la població provincial.

2 % de catalanoentenedors de cada zona sobre el total de catalanoentenedors de la província.

3 % dels qui saben parlar català de cada zona sobre el total provincial.

4 % dels qui parlen habitualment el català en família a cada zona sobre el total provincial.

de les categories establertes a l'interior d'aquestes variables i a les circumstàncies socials i geogràfiques que faciliten o dificulten l'aprenentatge i la pràctica de la llengua del país. Les bosses més denses de no-catalanització es troben sempre relacionades amb els sectors que contenen més densitat d'immigració. El factor immigració és omnipresent a aquest nivell de la descripció sociolingüística. La seva presència fa baixar les xifres de coneixement i ús de la llengua catalana. La seva absència les fa pujar.

El pes decisiu de la immigració en la situació sociolingüística catalana és un fet obvi que reposa sobre dues constatacions clarament establertes en el curs d'aquest estudi. La primera fa referència al gran nombre absolut i relatiu d'immigrants residents a Catalunya amb caràcter de permanència indefinida o definitiva en molts casos. El 1975 n'hi ha a tot Catalunya més de dos milions, xifra que equival al 38,4% de tota la població. A la província de Barcelona, sense la capital, n'hem trobat prop d'un milió, o sigui, 44,1% de tots els residents. Si hi comptàvem també la ciutat de Barcelona, la xifra resultant superaria, sens dubte, el milió i mig d'immigrants. Totes aquestes xifres i estimacions haurien de ser augmentades en funció del nombre de fills, nascuts aquí, de tots els immigrants. Tots junts dèiem en un altre lloc que ronden el 42% de tota la població catalana i el 50% de la de la província de Barcelona.

La segona constatació fa referència a la deficient integració de bona part dels immigrants a la llengua del país, fet que també ha estat suficientment demostrat al llarg d'aquest estudi. La seva comprensió del català no supera de gaire el 50%, la seva capacitat de parlar-lo no arriba al 20% i només un 7% l'han adoptat com a llengua familiar habitual. Sabent que a Catalunya hi ha uns 2.200.000 immigrants i que fora dels llocs més industrialitzats la integració és més intensa, podem avaluar en xifres rodones i de forma aproximativa la situació lingüística de la immigració el 1975 de la forma següent:

Nombre d'immigrants	%	persones
província de Barcelona (sense cap.)	44,1	1.000.000
Catalunya (Barcelona inclosa)	38,4	2.200.000
Coneixement i ús del català per part dels immigrants a tot Catalunya:		
el comprenen	50	1.100.000
no el comprenen	50	1.100.000
el saben parlar	20	550.000
no el saben parlar	80	1.650.000
ús familiar hab. del català	7	220.000
no l'usen familiarment	93	1.980.000

Aquestes xifres, referents a l'any 1975, donen una idea força aproximada dels déficits lingüístics de la immigració i del seu pes decisiu en la situació sociolingüística global catalana. Només en funció de la immigració s'expliquen fenòmens tan greus com, per exemple, que al Baix Llobregat i al Barcelonès (sense la capital) més de la meitat dels individus nascuts als Països Catalans no sàpiga parlar català i un terç ni l'entengui.

A les grans ciutats i als seus suburbis, no s'ha integrat gaire lingüísticament la primera generació d'immigrants de la postguerra i existeixen greus llacunes en la segona, ja nascuda aquí Catalunya, més en l'ús actiu que en la comprensió. El repte potser definitiu és la tercera generació. Si aquesta no s'integra plenament, potser s'haurà perdut definitivament el tren. La gravetat i urgència del cas es fan patents en comprovar que la tercera generació d'immigrants ja ha començat. A partir de 1980 apareixen els primers néts dels immigrants de la postguerra.

Tot porta a pensar que continuarà i fins s'incrementarà el «brassage» tradicional a Catalunya entre nous i autòctons. Però una cosa és certa: la plena integració lingüística és pràcticament impossible sense l'assoliment d'una veritable integració social global. Aquesta, reconeixem-ho, encara resta lluny.

Algunes bosses específiques de no-catalanització

Dit això, no cal estendre's gaire en les conclusions referents a edat, professió, instrucció, sexe. Diguem només a tall de síntesi que les capes de població menys intruïdes i les professions menys qualificades, tret dels agricultors, són les que presenten els déficits més alts de catalanització i els contingents més elevats d'immigrants. El 1975, el català és la llengua d'ús oral més freqüent de les capes mitjanes, altes i rurals de la societat catalana, i el castellà, la de les classes treballadores manuals industrials i de serveis.

El coneixement i ús del català per edats mereix un comentari a part. Els déficits

més grans de coneixement i ús del català es troben progressivament menys pronunciats en aquestes tres franges: de 0 a 14 anys, de 20 a 39 i de 60 a 70 anys. No és gens desenraonat de veure una relació generacional entre aquests tres grups, com també entre els altres tres que mostren més coneixement i ús del català, que són: 15-19 anys, 40-49 i més de 70 anys.

Què seria de la llengua catalana en una Catalunya sense immigració

Remarcar amb tanta insistència la gravetat de la situació de la llengua catalana entre els immigrants, i a Catalunya en general, a causa de la gran incidència del fenomen de la immigració en el conjunt de la societat catalana, no significa pas —Déu nos en guard— fer-los culpables a ells d'aquesta situació. Més aviat cal orientar la reflexió cap a un altre aspecte més suggerent i menys clarament perceptible: ¿si de 1945 a 1975 Catalunya no hagués rebut immigració de llengua castellana o molt poca, quina seria actualment la situació social de la llengua catalana? La pregunta no és pas del tot ociosa, encara que sigui quimèrica i utòpica.

Respondre que la situació seria totalment diferent no equival pas a dir que la llengua catalana no tindria greus problemes d'ordre divers. En una situació hipotètica com la que imaginem és perfectament lícit de suposar que la immensa majoria de la població s'expressaria col·loquialment en català. Només una petita minoria aristocràtica, burgesa i funcional hauria mantingut o adoptat el castellà com a llengua d'ús habitual familiar i social. El món obrer seria íntegrament d'expressió catalana i, per tant, no existiria avui el gravíssim problema de la integració lingüística d'una part molt notòria de les classes treballadores.

Per contra, ens trobaríem igualment amb una població autòctona analfabeta en la seva pròpia llengua, la qual hauria estat semblantment marginada de tota la vida social i oficial. El 1945 el país comptava amb poca immigració recent i, no obstant això, es trobava totalment castellanitzat. El bilingüisme, tant l'anomenat ambiental (Badia), col·lectiu i polític (Galí) com forçat (Boada), superstructural (Reixach), ideològic (Aracil) o diglòssic (Ninyoles) hauria imperat igualment fins a esdevenir obertament conflicte lingüístic (Aracil) amb el consegüent perill de canvi de llengua. Tot això sense comptar amb un factor totalment imponderable com és el de saber si l'adhesió de la població a la seva llengua pròpia hauria estat la mateixa sense la presència pròxima dels immigrants de parla castellana.

3. BALANÇ I PERSPECTIVES

Un tombant crucial

Hi ha motius per qualificar així el període immediatament posterior a l'any en què es realitza el primer cens lingüístic a Catalunya. El 1975 és, en efecte, un any crucial. No només pel fet de ser el de la mort del dictador que ha presidit el règim que més extensament i intensament ha perseguit la llengua i la cultura catalanes. A partir de 1975 s'inicien dos processos de forta i distinta incidència en l'evolució de la situació lingüística catalana: el canvi de règim polític i l'estancament de la immigració procedent de la resta de l'Estat espanyol. El primer procés es pot expressar de forma molt breu amb aquesta cronologia sintètica:

- 1975 mort del dictador
- 1977 primeres eleccions lliures
primer govern autònom català (provisional)
- 1978 aprovació de la Constitució espanyola
- 1979 aprovació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya
- 1980 elecció del Parlament de Catalunya i del President de la Generalitat estatutària
- 1983 promulgació de la Llei de Normalització Lingüística de Catalunya aprovada unànimement pel Parlament Català
- 1985 Entrada en vigor de la majoria dels preceptes ajornats d'aquesta llei.

El segon procés esmentat, referent a l'estancament de la immigració, queda reflectit en les xifres del saldo migratori de Catalunya dels darrers trenta-cinc anys agrupats per quinquennis:

1946-50	95.844	persones
1951-55	198.545	"
1956-60	241.699	"
1961-65	354.454	"
1966-70	366.074	"
1971-75	232.280	"
1976-80	27.801	"

Els anys 1980, 1981, 1982 i 1983 el saldo migratori no solament ha continuat baixant sinó que és progressivament més negatiu:

1980	- 3.404	persones
1981	- 6.698	"
1982	- 16.116	"
1983	- 17.762	"

Sembla, doncs, que arriben a la seva fi els dos factors principals, fins i tot espectaculars, que més han contribuït a l'afebliment de l'ús privat i públic del català a Catalunya. Resten, però, unes seqüeles immenses. Centenars de milers de persones que han tingut poques o nul·les oportunitats de familiaritzar-se amb la llengua del país, bandejament del català de tots els àmbits públics i oficials amb la consegüent pèrdua, no només de coneixement, registre i usos lingüístics, sinó també del sentit d'identificació lingüística i de consciència de la greu situació de la llengua per part d'una fracció considerable de la població.

Factors positius i negatius per a la recuperació lingüística

Entre els primers, a més dels que acabem d'assenyalar en l'epígraf anterior, cal afegir-hi la penetració lenta i desigual però efectiva de la llengua catalana en l'ensenyament (docència del català i en català), la política de foment del català i del seu ús en tots els àmbits per part del govern autonòmic i de les corporacions municipals, la cooficilitat de la llengua catalana com a «llengua pròpia de Catalunya».

Tots els factors de signe indubtablement positiu per a la normalització de la llengua catalana, vénen contrarestats per circumstàncies de caire negatiu o, si més no, restrictiu i reduccionista. Esmentem-ne només algunes a tall d'exemple: do-